

A FENNTARTHATÓ ÉS DIGITÁLIS BELSŐ PIAC HATÁSA A JOGÉRVÉNYESÍTÉSRE¹

ABSZTRAKT

A 21. század digitális forradalma, a természeti és társadalmi környezetünk gyors változásai ráirányították a figyelmet a digitalizáció, a fenntarthatóság és az ezekkel összefüggő jogérvényesítési lehetőségek kérdéseire. A digitalizáció és a fenntarthatóság jelenségeihez a jogérvényesítés eszköztárának is alkalmazkodnia kell, mert csak ezzel biztosítható a joghoz, alapjogokhoz való diszkriminációmentes, egyenlő hozzáférés, valamint a hatékony magánjogi és közjogi igényérvényesítés. Különösen fontos az információkkal való megfelelő rendelkezés és tájékozottság a környezeti jogaink tekintetében, a tájékozott döntéshozatal az online térben is, a felhasználói, a fogyasztói tudatosság az ügyletkötések során. Az igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférés biztosítása érdekében a jogalkalmazók részéről is szükséges egy holisztikus szemléletű jogértelmezési tevékenység. A magas szintű fogyasztó- és adatvédelem – a jogalkalmazás eddigi tapasztalatai alapján – összekapcsolható az online piacokba és szolgáltatásokba vetett bizalom növelésével. Kulcsszavak: fenntarthatóság, digitalizáció, digitális belső piac, adatvédelem, közérdekű és magánérdekű jogérvényesítés

¹ A tanulmány az NMHH-val kötött, EM-1/1/2022. számú együttműködési megállapodásban részletezett feladatok végrehajtása céljából készült.

THE IMPACT OF THE SUSTAINABLE
AND DIGITAL INTERNAL MARKET ON
LEGAL ENFORCEMENT OPTIONS

ABSTRACT

The digital revolution of the 21st century and the rapid changes in our natural and social environment have focused attention on the issues of digitalisation, sustainability and related legal enforcement options.. The tools of law enforcement must also adapt to the phenomenon of digitalisation and sustainability, as this is the only way to ensure non-discriminatory and equal access to law and fundamental rights, as well as effective enforcement of private and public law claims. In particular, it is important to have adequate information and knowledge of our environmental rights, to make well-informed decisions in online spaces and be conscious users and consumers when entering into transactions. A holistic approach to legal interpretation is also needed by law practitioners to ensure equal access to justice. A high level of consumer and data protection can also be linked to increasing trust in online markets and services, based on the experiences to date in applying the law.

Keywords: sustainability, digitalisation, digital single market, data protection, enforcement of public and private interests

BEVEZETÉS: A 21. SZÁZAD JOGI
KIHÍVÁSAI AZ EURÓPAI UNIÓBAN

A 21. század számos olyan új kihívás elé állította az Európai Uniót, amellyel korábban nem szembesült.² A klímaváltozás hatásai érzékelhető mértékben befolyásolják mindennapi életünket, tevékenységeinket. A természeti és társadalmi környezetünk gyors változásai ráirányították a figyelmet a fenntarthatóság kérdéseire. A digitalizáció és általában a modern technológiák számos hatásával kell számolnunk. Az első lépések az adatvédelem terén történtek,

² Lásd GOMBOS 2022.

amelyről elmondható, hogy a 2016-ban megalkotott általános adatvédelmi rendelet (GDPR) a felhasználói adatok egy része tekintetében védelmet ad az online térben bonyolódó ügyletek során. A 21. század a fogyasztóvédelmi szabályok³ jelentős átalakulását, modernizációját hozta,⁴ és a belső piac szempontjából különösen nagy jelentőségű a digitális szolgáltatásokról (DSA)⁵ és a digitális piacról (DMA)⁶ szóló rendeletek megalkotása. Az amszterdami szerződéssel létrehozott jog érvényesülése térségének fontos építőelemei az alapjogok tiszteletben tartása és a kölcsönös bizalom elvének érvényesülése, ami a 21. században csak az új technológiák használatával valósulhat meg hatékonyan. A fenntarthatósági és digitális kihívásokra reflektáló jogvédelmi célkitűzések megvalósítása különböző alapjogi aspektusokon, az Alapjogi Charta által védett alapjogokon és uniós jogi értékeken keresztül, az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) esetjogát vizsgálva látható.

A FENNTARTHATÓSÁG DEFINITÍV KÉRDÉSEI

Az Európai Unió értékek mentén szerveződik, saját értékklauzulája szerint az emberi méltóság, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közösek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.⁷ Célja a béke, az általa vallott értékek és népei jólétének előmozdítása.⁸ A béke, biztonság és szabadság gyakran idézett hármas integrációs jelmondatából,⁹ az egymást váltó Európai Bizottságok aktuális munkaprogramjaiból és a 21. század új kihívásaiból egyenesen következik egy fenntarthatóságra vonatkozó idea, amely részben a környezet minőségét

³ A fogyasztóvédelmi politikáról részletesebben például KOZÁK 2022.

⁴ GOMBOS 2024: 305–312.

⁵ Lásd szabályairól részletesebben KOLTAY et al. 2024a.

⁶ Lásd szabályairól részletesebben KOLTAY et al. 2024b.

⁷ Az Európai Unióról szóló szerződés (a továbbiakban: EUSZ) 2. cikk.

⁸ EUSZ 3. cikk (1) bekezdés.

⁹ Ez a meghatározó három érték már Churchill 1946-os zürichi beszédében is megjelent.

magas szinten szavatoló, a környezeti erőforrásainak megőrzésére figyelmes és polgárainak egészséges életkörülményeket biztosító Európai Uniót feltételez, de más oldalról egyben jelenti a fenntartható társadalom megteremtését is. A fenntarthatóság és fenntartható fejlődés napjaink egyik legmeghatározóbb környezeti és társadalmi vonatkozású kifejezése. Hans Carl von Carlowitz már a 17. században – ugyan csak az erdőgazdálkodáshoz kapcsolt kifejezésként – meghatározta a fenntarthatóság három alappilléret (környezeti, gazdasági és társadalmi).¹⁰ Ez a kategorizálás tudományos szempontból nagy hatást gyakorolt, ezeket az alappilléreket – a 20. századtól hozzátéve az emberi tényezőt mint negyedik alappillért – a mai napig alkalmazzuk.¹¹

A fogalmat más-más hangsúllyal¹² és vizsgálódási fókusszal több tudományterületen¹³ is használjuk.¹⁴ A környezettudomány, azon belül értve a környezetjogot, ezt a fogalmat használja minden olyan megoldási javaslatra, amely megszabadítja a világot az ember gazdasági tevékenységei által kiváltott környezeti katasztrófák veszélyeitől. Az elmélet¹⁵ elismeri és a fenntarthatóság céljának tekinti az egymást követő nemzedékek megfelelő életminőséghez való egyenlő jogának biztosítását, és az ezzel összefüggésben álló köteleességek teljesítését. A fenntarthatóságnak fontos összetevője a méltányosság, amely értelmezhető generációkon belül és az egyes generációk között is.¹⁶ A Világ Tudományos Akadémiáinak Nyilatkozata szerint: „a fenntarthatóság az emberiség jelen szükségleteinek kielégítése, a környezet és a természeti erőforrások jövő generációk számára történő megőrzésével egyidejűleg.”¹⁷

¹⁰ CARLOWITZ 1713.

¹¹ BOSSELMANN 2017: 17–20.

¹² Lásd BULLA 2012; DARVAY–NEMCSÓK–FERENCZY 2016.

¹³ A természet-, a jog-, a gazdaság-, a politikatudomány, valamint a mára már multidiszciplináris összefoglaló területként is említett környezettudományok területét is érintően.

¹⁴ GOMBOS–SZIEBIG 2021.

¹⁵ Lásd BECKERMAN 1994; BÁNDI 2013a.

¹⁶ Bővebben BÁNDI 2013b; GOLUB–MAHONEY–HARLOW 2011.

¹⁷ The Declaration of World's Scientific Academies 2000.

A fenntartható fejlődés fogalma is sokkal régebbi, mint annak mai szóhasználat szerinti jogi elvként való létezése.¹⁸ Már a 19. század környezeti mozgalmái lobogójukra tűzték ezt a kifejezést, de igazi ismertséget Rachel Carson – elsősorban mezőgazdasági kemikáliákkal foglalkozó, és ennek kapcsolt kategóriájaként környezetvédelmi gondolatként megjelent – *Silent Spring* című könyve¹⁹ alapján szerzett, definíciókénti meghatározását pedig az ENSZ Brundtland Bizottsága 1987-ben közreadott jelentéséhez kötik.

A fenntartható társadalmat vizsgálta Lester R. Brown *Building*²⁰ és *A növekedés határai* címet viselő művében,²¹ az ő mára ikonikussá vált megfogalmazása szerint:

„a társadalom fenntartható, amely képes nemzedékeken át fennmaradni, amely elég előrelátó, elég rugalmas és elég erős ahhoz, hogy ne ássa alá saját fizikai vagy társadalmi éltető rendszerét. [...] Rendszerelméleti szemlélettel úgy is fogalmazhatnánk, hogy fenntartható az a társadalom, amelynek vannak információs, szociális és intézményi mechanizmusai, melyek folyamatosan ellenőrzik azokat a pozitív visszacsatolási hurkokat, amely a népesség és a tőke exponenciális növekedését okozzák.”²²

A fenntarthatóság társadalmi aspektusa maga a társadalmi fenntarthatóság. A fogalom összetettségét jelzi az UNESCO megfogalmazása, amely szerint:

„a fenntartható társadalom legfontosabb ismérvei, együttesen szükséges alapvető követelményei: szociális igazságosság, amelynek az alapja a lehetőségekhez való hozzáférés esélyegyenlőségének biztosítása, és a társadalmi terhekből való közös részesedés; az életminőség folytonos javítására való törekvés; a természeti erőforrások fenntartó használata, amelynek

¹⁸ BOSSELMANN 2017: 8–54.

¹⁹ CARSON 1962.

²⁰ BROWN 1981.

²¹ MEADOWS et al. 1972: 205.

²² SZLÁVIK 2013: 17–22.

megvalósításához a társadalom környezet-tudatos és környezet-etikus magatartása szükséges; a környezetminőség megőrzése.”²³

A fenntartható társadalom legfontosabb ismérvei a környezettudatos és környezetetikus, a környezetminőség megőrzésére törekvő magatartás; a természeti erőforrások fenntartó használata; az életminőség javítására való tudatos törekvés, ami az anyagi jólét és szociális igazságosság mellett a lehetőségek biztosításával az esélyegyenlőség megteremtését célozza mind az egészséges környezeti feltételek, mind a demokratikus jogok területén. A társadalmi fenntarthatóság²⁴ sokszínű elméleti²⁵ megközelítéseiben közös, hogy a társadalmi fenntarthatóság fontos eleme a legtágabb értelemben vett lehetőségekhez – beleértve ebbe a joghoz – való egyenlő hozzáférés biztosítása, az életminőség javítására tett intézkedések, a természeti erőforrások fenntartható használatára és a környezetminőség megőrzése egyenlő jogának biztosítására tett intézkedések,²⁶ és az ezzel összefüggésben álló köteleességek.

A DIGITÁLIS BELSŐ PIAC FOGALMI KÉRDÉSEI

A belső piac fogalmát hagyományosan az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSz) 26. cikk (2) bekezdése értelmében akként definiáljuk, hogy az egy olyan, belső határok nélküli térség, amelyben az alapító szerződések rendelkezéseivel összhangban biztosított az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása.²⁷ Az Európai Unió egységes belső piaca arra épül, hogy hozzájuthatunk más tagállam termékeihez, az EU-n belül szabadon mozoghatunk, vállalhatunk munkát más tagállamban, a diákok széles körben kapnak lehetőséget tanulmányaik más tagállamban való folytatására. A szakképesítések, diplomák kölcsönös

²³ UNESCO [é. n.]

²⁴ MCKENZIE 2004.

²⁵ FINE LICHT – FOLLAND 2019.

²⁶ DEMPSEY et al. 2011.

²⁷ Erről átfogóan lásd például SZEGEDI–SZIRBIK 2022.

elismerése hozzásegíti a munkavállalókat és vállalkozókat az európai mobilitáshoz. A vállalkozások más tagállamban is nyújthatnak szolgáltatásokat, ott szabadon letelepedhetnek, és a határon átnyúló tőkemozgások útjában álló akadályokat is lebontják. A tisztességes gazdasági verseny jogi keretei a vállalkozások és a fogyasztók érdekeit is szem előtt tartják és védik.

Napjaink digitális átalakulása lényegesen befolyásolja ezt a belső piacot. A fogyasztói szokások jelentős megváltozásával a belső piaci kereskedelmi ügyletek nagy része áthelyeződött az online térbe. A digitális tér minden napjaink szerves részévé vált, azt használjuk – többek között – az egymással való kommunikációra, vásárlásra, információk megszerzésére, szórakozásra. Ehhez pedig – gyakorta szinte észrevétlenül, egy-egy klikkeléssel – digitális szolgáltatásokat veszünk igénybe. A digitális szolgáltatások szolgáltatói számára kinyílt a világ, jelentősen könnyebb – határokon átnyúlóan is – új piacokra lépni, ott szolgáltatásokat kínálni. Ezért a klasszikus egységes belső piaci alapszabadságok digitális térbe helyeződött elemeit szokás digitális belső piacnak nevezni. A Bizottság megfogalmazásában a digitális egységes piac olyan piac, amelyben biztosított az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása, és ahol az egyének és vállalkozások akadálymentesen, a fogyasztó- és adatvédelmi szabályok messzemenő betartása és tisztességes versenyfeltételek mellett végezhetik internetes tevékenységeiket. A digitális gazdaság új piacokat tár fel, jobb minőségű szolgáltatást és nagyobb választékot biztosít kedvezőbb árak mellett, valamint új munkalehetőségeket kínál. A digitális egységes piac új lehetőségeket kínál az induló vállalkozásoknak, a már létező vállalkozások pedig a közel 500 millió lakost felölelő piac méretét kihasználva tovább növekedhetnek.²⁸

A digitális térbe helyeződött egységes belső piac új fogalmi keretének kialakulásában fontos tényező volt, hogy az információs és kommunikációs technológiák ma már a gazdaságot minden szegmensében átszövik, ezért nem külön ágazatként jelennek meg, ami miatt szabályozásuk sem lehetséges szektorális módon.²⁹ Az Európai Unió e folyamatra válaszul

²⁸ ANGYAL 2020: 5.

²⁹ PELLE 2023.

megalkotta a digitális egységes piaci stratégiáját,³⁰ amely három pillérré épül. Eszerint az internetes termékeket és szolgáltatásokat elérhetőbbé kell tenni az európai fogyasztók és vállalkozók számára – ehhez gyorsan meg kell szüntetni az internetes és a fizikai szegmens közötti legfontosabb különbségeket, vagyis a tagállamközi internetes tevékenység útjában álló akadályokat. Továbbá meg kell teremteni a digitális hálózatok és szolgáltatások fellendülését elősegítő feltételeket – ehhez nagy sebességű, biztonságos és megbízható infrastruktúrára és tartalomszolgáltatásra, valamint az innovációt, a beruházást, a tisztességes versenyt és az egyenlő versenyfeltételeket biztosító szabályozási környezetre van szükség. Végül az európai digitális gazdaság növekedési potenciálját kell maximalizálni: ez az IKT-infrastruktúrába (információs és kommunikációs technológia) és a felhőalapú szolgáltatásba, valamint a *big data* technológiákba, továbbá a kutatás-fejlesztésbe való beruházást igényel, amelynek révén növelhető az ipari versenyképesség, a közszolgáltatások színvonala, valamint a befogadás és a készségek és képességek szintje.³¹

PÉLDÁK A BÍRÓSÁG LEGÚJABB GYAKORLATÁBÓL

A fenti elméleti megközelítésnek és kategorizálásnak kézzelfogható eredménye az, hogy a Bíróság alkalmazza annak megállapításait saját értelmező gyakorlata során. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy az elméleti megközelítés a gyakorlatban is hasznosul, amit a legjobban a Bíróság esetjogából vett szemelvényekkel tudunk igazolni. Vegyünk néhány példát a közelmúlt ítélkezési gyakorlatából!

³⁰ Európai digitális egységes piaci stratégia 2015. Lásd még értékelésére Összekapcsolt digitális egységes piac mindenki számára 2017.

³¹ STRIHÓ – SZEGEDI 2023: 130–131.

*Perelőfeltételek és a magas szintű
környezetvédelem követelménye*

A fenntarthatósági kérdések és a jogvédelem metszéspontjába azok az ítéletek helyezhetők, amelyekben a Bíróság az emberi egészség, az állatok egészsége és jólléte, a környezet, valamint a felhasználók és fogyasztók érdekei magas szintű védelmének biztosítására vonatkozó jogi előírásokat, továbbá a fenntarthatósági és környezetvédelmi szabályok érvényesülésével kapcsolatos, tagállami és uniós bíróságok előtti keresetek megindításának perelőfeltételeit értelmezi. A közelmúltban hozott ítéletében a Bíróság a környezetvédelmi előírások szigorú betartásának követelményét fogalmazta meg.

A C-626/22. sz. ügyben³² a Bíróság az ipari kibocsátásokról (a környezet-szennyezés integrált megelőzése és csökkentése) szóló, 2010. november 24-i 2010/75/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvet értelmezte az EUMSZ 191. cikkel, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartájának 35. és 37. cikkével összefüggésben. Az alapeljárás felperesei a Tribunale di Milano előtt indítottak közérdekű keresetet Taranto település és a szomszédos települések körülbelül 300 ezer lakosát megillető környezeti jogok védelme érdekében, miután azt észlelték, hogy a Taranto településen üzemelő acélipari üzem, az Ilva SpA in Amministrazione Straordinaria (a továbbiakban: Ilva) környezetszennyező tevékenysége az üzemeltetési engedélye megújítására irányuló, elhúzódó eljárás tartama alatt is folytatódik.

A Bíróság az Ilva tevékenysége által okozott környezetszennyezés és az emberi egészség ebből eredő károsodása tekintetében úgy foglalt állást, hogy Olaszország az ilyen létesítmény irányelv szerinti üzemeltetési engedélyének kiadására vagy újraértékelésére irányuló eljárások szerves részeként köteles előírni az érintett létesítmény tevékenysége hatásainak előzetes értékelését mind a környezetre, mind pedig az emberi egészségre gyakorolt hatások tekintetében. Az illetékes hatóságnak a létesítmény üzemeltetési engedélyének az irányelv alapján történő kiadása vagy újraértékelése keretében az érintett ipari tevékenység jellege és típusa alapján előreláthatóan keletkező szennyező anyagokon kívül figyelembe kell ven-

³² C-626/22. sz. ügy.

nie minden olyan szennyező anyagot is, amely tudományosan károsnak minősített kibocsátás tárgyát képezi, és amelyet az érintett létesítmény kibocsáthat, ideértve az e tevékenység során keletkező olyan szennyező anyagokat is, amelyeket az e létesítményre vonatkozó eredeti engedélyezési eljárás során nem értékelték. Az irányelvvel ellentétes az olyan nemzeti szabályozás, amelynek értelmében a létesítmény üzemeltetője számára az e létesítmény üzemeltetési engedélyében a környezet és az emberi egészség védelmére vonatkozóan előírt intézkedéseknek való megfelelésre biztosított határidő több alkalommal meghosszabbítható olyan esetben is, ha a környezet és az emberi egészség sértetlenségét érintő, súlyos és jelentős veszélyekre derült fény. Amennyiben az érintett létesítmény tevékenysége ilyen veszélyekkel jár, mindenképpen indokolt az üzemeltetési engedélyének kiadására vagy újrértékelésére irányuló eljárás lefolytatásáig e létesítmény üzemeltetésének felfüggesztése.³³

Az ügy jogérvényesítés szempontjából érdekes sajátossága az is, hogy a Bíróság szerint az a körülmény, hogy az alapeljárásban a tagállami bíróság előtt folyamatban lévő jogvita magánszemélyek között áll fenn, önmagában nem eredményezheti az előzetes döntéshozatal iránti kérelem elfogadhatatlanságát.³⁴ Az irányelvek nem keletkeztethetnek magánszemélyekre vonatkozó kötelezettségeket, következésképpen azokra önmagukban nem is lehet magánszemélyekkel szemben nemzeti bíróságok előtt hivatkozni,³⁵ azonban amikor a jogalanyok nem magánszeméllyel, hanem egy tagállammal szemben hivatkozhatnak valamely irányelvre, akkor ezt attól függetlenül tehetik meg, hogy az utóbbi milyen minőségében jár el. El kell ugyanis kerülni, hogy a tagállam előnyt szerezhesen az uniós jog általa történt megsértéséből.³⁶ Márpedig a tagállammal és annak közigazgatási szerveivel azonosnak kell tekinteni azokat az – akár magánjogi – szervezeteket vagy szerveket, amelyek valamely hatóság irányítása vagy felügyelete alatt állnak, vagy amelyeket

³³ 2010/75/EU irányelv 8. cikke (2) bekezdésének második albekezdése értelmében.

³⁴ C-626/22. sz. ügy 57. pont, és lásd ebben az értelemben: C-486/18 sz. ügy 35. pont.

³⁵ C-626/22. sz. ügy 58. pont; C-383/21. és C-384/21. sz. ügy 36. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

³⁶ C-626/22. sz. ügy 59. pont; C-383/21. és C-384/21. sz. ügy 37. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

valamely tagállam közfeladat ellátásával bízott meg, és amelyek ebből a célból a magánszemélyek közötti jogviszonyokra alkalmazandó szabályokból következőkhöz képest többletjogosultságokkal rendelkeznek.³⁷ Az olasz jog³⁸ az Ilva üzemet ilyen többletjogosultságokkal rendelkező, nemzetstratégiai jelentőségű ipari létesítménynek minősíti, így a perelhetőség során az állammal esik egy tekintet alá.³⁹

A C-148/23. sz. ügyben a Bíróság a megújuló energiaforrásból előállított energia támogatásáról, valamint a 2001/77/EK és a 2003/30/EK irányelv módosításáról és azt követő hatályon kívül helyezéséről szóló, 2009. április 23-i 2009/28/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv rendelkezéseit a jogbiztonság és a bizalomvédelem elvével, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartája 16. cikkével összefüggésben értelmezte. Itt az alapeljárás alperesei (21 gazdasági társaság) a fotovoltaiikus energia kivételével megújuló energiaforrásokból villamos energiát előállító olyan létesítmények tulajdonosai, amelyek az ilyen villamos energia termeléséhez a zöld bizonyítványok rendszerében meghatározott támogatásban részesültek, és ezért zöld bizonyítványokat adhattak el más üzemeltetőknek annak érdekében, hogy azok teljesíteni tudják az említett villamos energia bizonyos mennyiségének az olasz villamosenergia-rendszerbe való betáplálására vonatkozó kötelezettségüket.

A Bíróság az uniós joggal összeegyeztethetőnek ítélte az olyan nemzeti szabályozást, amely azzal összefüggésben, hogy a megújuló energiaforrásokból előállított villamos energia termelését támogató olyan rendszert, amely a villamos energia nemzeti hálózatba betáplálható kibocsátási egységein és a villamos energiát előállító vállalkozások részére kiállított zöld bizonyítványok kiadásán alapul, egy olyan nemzeti villamosenergia-támogatási rendszerrel váltja fel, amely az e vállalkozások számára ösztönző betáplálási tarifa biztosításán alapul, az utóbbi rendszerben való részesüléshez előírja, hogy az ilyen vállalkozásoknak az e támogatás nyújtásának feltételeire vonatkozóan megállapodást kell kötniük az említett rendszer kezelésével

³⁷ C-626/22. sz. ügy 60. pont; C-383/21. és C-384/21. sz. ügy 38. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

³⁸ 207/2012. sz. rendkívüli törvényerejű rendelet 1. cikk (1) bekezdés.

³⁹ C-626/22. sz. ügy 61–62. pont.

és ellenőrzésével megbízott, állami ellenőrzés alatt álló jogalannal, köztük azoknak a vállalkozásoknak is, amelyek létesítményeik üzembe helyezésének időpontjára tekintettel a kibocsátási egységeken és a zöld bizonyítványok kiadásán alapuló nemzeti támogatási rendszerben részesültek.⁴⁰

Online fogyasztói jogok

Az online fogyasztói jogok közül is jónéhányat értékelt már a Bíróság a jogérvényesítési lehetőségek szemszögéből. A fogyasztói tudatosság növelése fontos célkitűzése a modernizált fogyasztóvédelmi jognak, és nagy jelentősége van annak, hogy olyan jogalkalmazási környezet jöjjön létre, amelyben a fogyasztó tudatosan hozza meg azt a döntést, hogy megkötí-e a kereskedővel a szerződést, vagy sem. Az elállási jog központi jelentőségű az online ügyletek esetén, ami egyfajta gondolkodási időt enged a fogyasztó számára a megkötött ügylettől való indoklás nélkül szabadulásra, hiszen az elállási jog gyakorlása megszünteti a feleknek a távollevők között vagy az üzlet helyiségen kívül kötött szerződés teljesítésére vonatkozó kötelezettségét. Az elállási időszak a szolgáltatási szerződés és a nem tárgyi adathordozón szolgáltatott digitális tartalom szolgáltatására vonatkozó szerződés esetében a szerződés megkötésének napjától számított tizennégy nap elteltével jár le.

A C-565/22. sz. ügyben⁴¹ a fogyasztó tanulási platformra való előfizetése esetén a szerződés automatikus meghosszabbodása során a fogyasztót megillető elállási jog terjedelmét vizsgálva a Bíróság megállapította, hogy a digitális tartalom szolgáltatására vonatkozó szerződéstől való elállás egyszer illeti meg a fogyasztót. A Bíróság a 2011/83 irányelv 6. cikke (1) bekezdése e) pontjának és 8. cikke (2) bekezdésének megfelelően a távollevők között kötött szerződésnek ezen irányelv értelmében vett egyik lényeges jellemzőjének minősítette az e szerződés tárgyát képező szolgáltatások teljes árát.⁴² Az ilyen szerződés megkötése előtt a kereskedőnek egyértelműen és érthető módon tájékoztatást kell nyújtania

⁴⁰ C-148/23. sz. ügy.

⁴¹ Elemzését lásd GRUDLER 2023.

⁴² C-565/22. sz. ügy 44. pont.

a fogyasztónak a teljes árról. Ha az elektronikus úton megkötendő, távollévők közötti szerződés fizetési kötelezettséget keletkeztet a fogyasztó számára, a kereskedőnek egyértelműen és jól látható módon, valamint közvetlenül a megrendelés fogyasztó általi megtétele előtt fel kell hívnia a fogyasztó figyelmét az e szerződés tárgyát képező szolgáltatások teljes árára. E körben a kereskedőnek gondoskodnia kell arról, hogy a fogyasztó a megrendelés megtételekor kifejezetten tudomásul vegye, hogy a rendelés fizetési kötelezettséget von maga után. Ha a megrendelés megtétele gomb vagy hasonló funkció aktiválásával jár, a gombot vagy hasonló funkciót könnyen olvasható módon kizárólag a „fizetési kötelezettséggel járó megrendelés” vagy ennek megfelelő, egyértelműen megfogalmazott felirattal kell ellátnia, amely jelzi, hogy a megrendelés a kereskedő javára teljesítendő fizetési kötelezettséget von maga után. A Bíróság kimondta, hogy amennyiben a kereskedő nem tartja be e követelményt, a szerződés vagy a megrendelés a fogyasztót nem köti.⁴³ A Bíróság a korábbi ítélkezési gyakorlatát⁴⁴ megerősítve kimondta, hogy a kereskedőnek kifejezetten tájékoztatnia kell a fogyasztót az érintett szerződés tárgyát képező szolgáltatások áráról.

Az elállási jog szempontjából a fenti követelmények teljesülésének – amit a Bíróság visszautalt a kérdést előterjesztő bíróság vizsgálati körébe – azért van jelentősége, mert a fogyasztónak a távollévők között kötött és szolgáltatásnyújtásra vonatkozó szerződéstől való elálláshoz való jogának célja akkor teljesül, ha e szerződés megkötését megelőzően e fogyasztó egyértelmű, érthető és kifejezett tájékoztatást kapott az említett szerződés tárgyát képező szolgáltatások áráról. Ez független attól, hogy a fizetési kötelezettség nyomban, a szerződés megkötéskor, vagy azt követő későbbi időpontban vált esedékessé.⁴⁵ Ha a szerződés megkötésekor a szolgáltatás ingyenes volt, és a kereskedő egyértelműen, érthetően és kifejezetten tájékoztatja a fogyasztót arról, hogy ezen ingyenes időszakot követően – amennyiben a fogyasztó ezen időszak alatt nem állt

⁴³ C-565/22. sz. ügy 45. pont.

⁴⁴ C-249/21. sz. ügy 25–30. pontja.

⁴⁵ C-565/22. sz. ügy 47. pont.

el a szerződéstől vagy nem mondta fel azt – e szolgáltatás díjkötelessé válik, a fogyasztót ismételt elállási jog az említett szerződés visszerhes szerződéssé váló átalakulását követően, vagy a visszerhes szerződés határozott időre történő meghosszabbodása esetén sem illeti meg,⁴⁶ feltéve, hogy az említett szerződés megkötésekor a kereskedő egyértelműen, érthetően és kifejezetten tájékoztatja a fogyasztót, hogy az említett kezdeti ingyenes időszakot követően e szolgáltatásnyújtás díjkötelessé válik. Ez az ügy is rámutat az online szerződések esetén a szerződéskötés sajátosságaira.

Az online térben a (digitális) aláírás nélküli klickeléssel⁴⁷ vagy űrlap internetes oldalra való feltöltésével is megtehető egy jognyilatkozat, létrejöhet szerződés. A C-76/23. sz. ügyben a Bíróság utazási szerződéssel összefüggésben a légi fuvarozó által törölt járat esetén az utasnak járó kártalanítás körében⁴⁸ vizsgálta az utas beleegyezésének formáját. A Bíróság megállapította, hogy amennyiben a kártalanításra jogosult utas előzetesen világos és teljes körű tájékoztatást kapott az őt illető választási lehetőségekről, az „írásos beleegyezése” magában foglalhatja többek között azt, hogy kifejezetten, véglegesen és egyértelműen utazási utalvány formájában elfogadja a jegyárért járó visszatérítést. Az utas által kitöltött űrlapnak az üzemeltető légi fuvarozó internetes oldalára történő elküldését, anélkül, hogy ezen űrlap tartalmazná az utas saját kezű vagy digitális aláírását, az utas által megtett beleegyező jognyilatkozatnak kell tekinteni. A Bíróság kimondta, hogy a légi járatnak az üzemeltető légi fuvarozó általi törlése esetén úgy kell tekinteni, hogy az utas „írásos beleegyezését” adta a jegy árának utazási utalvány formájában történő visszatérítéséhez, amikor e légi fuvarozó internetes oldalán olyan online űrlapot töltött ki, amellyel a visszatérítés ilyen módja mellett döntött, amely kizárja a pénzösszeg formájában történő visszatérítést, amennyiben ezen utasnak lehetősége volt arra, hogy hatékony és tájékozott döntést hozzon, és ennél fogva tájékozottan beleegyezzen jegye árának utazási utalvány, nem pedig pénzösszeg formájában történő visszatérítésébe, ami azt feltételezi, hogy az említett légi fuvarozó tisztos-

⁴⁶ C-565/22. sz. ügy 48. pont.

⁴⁷ C-322/14. sz. ügy.

⁴⁸ A légi utasok jogaira és a Bíróság gyakorlatára vonatkozóan lásd átfogóan ORBÁN 2024.

séges módon világos és teljes körű tájékoztatást nyújtott az említett utas rendelkezésére álló különböző visszatérítési módokról.

*Adatvédelem, adatkezelés a felhasználói
jogérvényesítési lehetőségek szemszögéből*

A 21. században megnőtt az online ügyletekkel összefüggő adatkezelés, adatvédelem jelentősége is. Sok tanulsággal szolgált a C-604/22. sz. ügy,⁴⁹ amelynek egyik szereplője az IAB (*Interactive Advertising Bureau*) Europe, egy belgiumi székhelyű nonprofit egyesület, amely európai szinten képviseli a digitális reklám- és marketingágazatban tevékenykedő vállalkozásokat. Az IAB Europe tagjai közé tartoznak többek között azok a vállalkozások, amelyek jelentős bevételre tesznek szert reklámfelületek honlapokon vagy alkalmazásokon történő értékesítéséből. Az IAB Europe kifejlesztett egy átláthatósági és hozzájárulási keretet, a *Transparency & Consent Framework*-öt (a továbbiakban: TCF), amely irányelvekből, utasításokból, műszaki előírásokból, protokollokból és szerződéses kötelezettségekből álló olyan szabályok kerete, amelyek lehetővé teszik mind valamely honlap vagy alkalmazás szolgáltatója, mind pedig adatközvetítők vagy reklámpaltformok számára, hogy jogszerűen kezeljék valamely honlap vagy alkalmazás felhasználójának személyes adatait. A TCF meg kívánt felelni az általános adatvédelmi rendeletnek (a továbbiakban: GDPR)⁵⁰ abban az esetben, ha tagjai az OpenRTB protokollt, vagyis a *Real Time Bidding* (a továbbiakban: RTB) esetében leggyakrabban használt protokollok egyikét alkalmazzák. Az RTB a felhasználói profilok internetes reklámfelületek adásvétele céljából való, valós idejű és automatizált elektronikus árverésen történő értékesítésének rendszere. Tekintettel az IAB Europe tagjai által a felhasználói profilokhoz kapcsolódó személyes adatok tömeges cseréjére szolgáló e rendszer keretében alkalmazott bizonyos gyakorlatokra, az IAB Europe a TCF-et olyan megoldásként mutatta be, amely alkalmas arra, hogy biztosítsa az említett árverési rendszer általános adatvédelmi ren-

⁴⁹ Elemzését lásd GRUDLER 2024; RANÇON 2024.

⁵⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete.

deletnek való megfelelését. Ha a felhasználó reklámfelületet tartalmazó honlapot vagy alkalmazást tekint meg, a reklámtechnológiai vállalkozások, és különösen az adatközvetítők és a reklámpatformok, amelyek több ezer hirdetőt képviselnek, valós időben, a háttérben licitálhatnak annak érdekében, hogy e reklámfelületet algoritmusokat használó, automatizált árverési rendszeren keresztül megszerezzék annak érdekében, hogy az említett felületen kifejezetten az ilyen felhasználó profiljához igazodó, célzott reklámokat jelenítsenek meg. Az ilyen célzott reklámok megjelenítése előtt azonban be kell szerezni az említett felhasználó előzetes hozzájárulását. Így, amikor a felhasználó az első alkalommal meglekint egy honlapot vagy alkalmazást, egy hozzájárulás-kezelő platform (*Consent Management Platform*, a továbbiakban: CMP) jelenik meg egy felugró ablakban, amely lehetővé teszi e felhasználó számára egyrészt, hogy hozzájárulását adja a honlap vagy az alkalmazás szolgáltatója részére a személyes adatainak előzetesen meghatározott célokból, például különösen marketing- vagy reklámcélokból történő gyűjtéséhez és kezeléséhez, vagy ezen adatoknak bizonyos szolgáltatókkal való megosztásához, másrészt pedig, hogy a GDPR rendelet 6. cikke (1) bekezdésének f) pontja értelmében vett, a szolgáltatók által érvényesíteni kívánt jogos érdekeken alapuló különböző adatkezelési formákat vagy az adatok megosztását elutasítsa. Ezek a személyes adatok többek között a felhasználó helyére, életkorára, keresési előzményeire és közelmúltbeli vásárlásaira vonatkoznak. A TCF keretet biztosít a személyes adatok nagy léptékű kezeléséhez, és a CMP révén megkönnyíti a felhasználók preferenciáinak rögzítését. Ezeket a preferenciákat ezt követően az IAB Europe által *Transparency and Consent String*nek nevezett, betűk és karakterek kombinációjából álló lánokban (a továbbiakban: TC String) kódolják és tárolják, amelyet megosztanak az OpenRTB protokollban részt vevő személyesadat-közvetítőkkel és reklámpatformokkal annak érdekében, hogy azok tudják, hogy a felhasználó mihez adta hozzájárulását vagy mit utasított el. A CMP egy sütit (euconsent-v2) is elhelyez a felhasználó eszközén. A TC String és az euconsent-v2 süti – együttesen – összekapcsolható a felhasználó IP-címével.

2019-től kezdődően a Gegevensbeschermingsautoriteithez (adatvédelmi hatóság, Belgium; a továbbiakban: adatvédelmi hatóság) több panasz érkezett

az IAB Europe-pal szemben, Belgiumból és harmadik országokból egyaránt, a TCF általános adatvédelmi rendeletnek való megfelelésével kapcsolatban. Az adatvédelmi hatóság vitarendezési tanácsa az IAB Europe-pal szemben hozott, és az alapeljárásban a Hof van Beroep te Brussel (brüsszeli fellebbviteli bíróság) előtt támadott határozatában az általános adatvédelmi rendelet több rendelkezésének megsértését állapította meg. Ez a tagállami bíróság által az alapeljárásban felülvizsgálandó határozat jogalapul szolgálhat az adatkezeléssel kapcsolatos szabályok megsértése miatti kártérítési igényeknek.

Az alapeljárásban kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásban a Bíróság kimondta, hogy az alapügyben szereplő TC Stringhez hasonló, olyan betűk és karakterek kombinációjából álló lánc, amely valamely internet-vagy alkalmazásfelhasználónak a rá vonatkozó személyes adatok internetes oldalak vagy alkalmazások szolgáltatói, valamint ilyen adatok közvetítői és reklámpatformok általi kezeléséhez való hozzájárulásával kapcsolatos preferenciáit tartalmazza, személyes adatnak minősül, amennyiben észszerű eszközökkel összekapcsolható egy azonosítóval, mint például az említett felhasználó készülékének IP-címével, és így lehetővé teszi az érintett személy azonosítását. Ilyen esetben az a körülmény, hogy az e láncsal rendelkező ágazati szervezet külső hozzájárulás nélkül nem tud a tagjai által az általa megállapított szabályok keretében kezelt adatokhoz hozzáférni, és nem is tudja az említett láncot más elemekkel összekapcsolni, nem akadályozza annak, hogy ugyanezen lánc az említett rendelkezés értelmében vett személyes adatnak minősüljön. Az ágazati szervezetet, amennyiben tagjainak a személyes adatok kezeléséhez való hozzájárulást érintően általa létrehozott, a kötelező technikai szabályokon túlmenően olyan előírásokat tartalmazó szabálykeretet kínál, amelyek részletesen meghatározzák, hogy milyen módon kell tárolni és terjesztetni ezeket a hozzájárulásra vonatkozó személyes adatokat, „közös adatkezelőnek” kell tekinteni, ha az adott ügy sajátos körülményeire tekintettel saját céljaiból befolyást gyakorol az érintett személyes adatok kezelésére, és ennélfogva tagjaival együtt meghatározza az ilyen adatkezelés céljait és eszközeit. Az a körülmény, hogy az ilyen ágazati szervezet maga nem fér hozzá közvetlenül a tagjai által az említett szabályok keretében kezelt személyes adatokhoz, nem akadályozza annak, hogy az említett rendelkezések értelmében közös adatkezelőnek minősüljön. Másrészt kimondta

a Bíróság azt is, hogy az említett ágazati szervezet együttes felelőssége nem terjed ki automatikusan a személyes adatok harmadik személyek – például honlapok vagy alkalmazások szolgáltatói – általi, a felhasználói preferenciák tekintetében, célzott online reklámozás céljából végzett további kezelésére.⁵¹

Érdekes jogi problémákat vetett fel a C-182/22. és C-189/22. sz. ügy, amelyet egyesített eljárásban vizsgált a Bíróság. Az ügy egyik szereplője, a német jog szerinti Scalable Capital társaság *trading app*-ot (kereskedési alkalmazás) működtet, amelyen az alapeljárás felperesei, JU és SO számlát nyitottak és ott személyes adatokat rögzítettek, így többek között a nevüket, születési idejüket, postacímüket, elektronikus levelezési címüket, valamint személyazonosító igazolványuk digitális másolatát. Az alapeljárás felperesei átutalták az e számlák megnyitásához szükséges több ezer eurót. 2020-ban ismeretlen harmadik személyek megszerezték az alapeljárás felpereseinek személyes adatait, valamint értékpapír-portfóliójukra vonatkozó adatokat. A Scalable Capital szerint az említett személyes adatokat még nem használták fel csalárd módon. Az alapeljárás felperesei e körülmények között keresetet indítottak az Amtsgericht München (müncheni helyi bíróság) előtt azon nem vagyoni kár megtérítése iránt, amely állításuk szerint személyes adataik ellopása miatt érte őket.

A Bíróság a jogvédelmi garanciák szempontjából nagyon fontos döntésében azt mondta ki, hogy egy ilyen helyzetben az adatkezeléssel okozott kár megtérítéséhez való jog fennáll, amelynek a feltételeit is vizsgálta.⁵² A Bíróság ez utóbbi tekintetében megállapította, hogy a GDPR rendeletben előírt kártérítéshez való jog kizárólag kompenzációs funkciót tölt be, a pénzbeli kártérítésnek lehetővé kell tennie az elszenvedett kár teljes megtérítését. Az adatkezelési szabályok megsértése esetén a megítélendő kártérítés szempontjából nincs jelentősége annak, hogy az adatkezelő azt súlyosabb fokban vagy esetleges szándékosan követte-e el. A nem vagyoni kár megtérítéséhez való jog címén járó kártérítés összegének meghatározása keretében úgy kell tekinteni, hogy az adatvédelmi incidens által okozott ilyen kár jellegénél fogva nem kevésbé jelentős, mint az egészségkárosodás.

⁵¹ C-604/22. sz. ügy.

⁵² C-182/22. és C-189/22. sz. egyesített ügyek.

Az olyan kár megállapítása esetén, amely nem súlyos, a nemzeti bíróság megítélhet csekély kártérítést az érintettnek, amennyiben e kártérítés lehetővé teszi az elszenvedett kár teljes megtérítését. A Bíróság egyértelművé tette azt is, hogy ahhoz, hogy megállapítható legyen a „személyazonosság-lopás” fogalma és e rendelkezés alapján nem vagyoni kártérítésre való jogosultság keletkezzen, szükséges, hogy a személyes adatok ellopásával érintett személy személyazonosságával egy harmadik személy ténylegesen visszaéljen. A személyes adatok ellopásával okozott nem vagyoni kár megtérítése ugyanakkor nem korlátozható azokra az esetekre, amelyekben bizonyítást nyer, hogy az ilyen adatlopás ezt követően személyazonosság-lopáshoz vagy azzal való visszaéléshez vezetett.

Fogyasztóvédelem közérdekű keresettel

A társadalmi fenntarthatóság szempontjából elsődleges jelentőségű a joghoz jutás követelménye. Ez elsősorban magánérdekű keresetek előterjeszhetőségén keresztül vizsgálható, de jogvédelem biztosítható a 21. században egyre fontosabbá váló közérdekű igényérvényesítésen keresztül is.

A C-450/22. sz. ügyben⁵³ a Bíróság fogyasztóvédelmi jogterületen terjesztette ki a jogérvényesítés határait azzal, hogy egyértelműsítette: közérdekű keresettel is van lehetőség igényérvényesítésre. Ennek az ügynek az szolgált alapjául, hogy az Asociación de Usuarios de Bancos, Cajas de Ahorros y Seguros de España (a továbbiakban: ADICAE), a banki, takarékpénztári és biztosítási ügyfelek spanyol érdekvédelmi szervezete közérdekű keresetet indított eredetileg 44, majd későbbi keresetmódosítása folytán 101 hitelintézettel szemben a Juzgado de lo Mercantil n° 11 de Madrid (madridi 11. sz. kereskedelmi bíróság) előtt az e hitelintézetek által használt jelzálogfedezetű kölcsönszerződések általános feltételeiben szereplő úgynevezett „küszöbkikötésre” vonatkozóan jogsértés megszüntetése iránt, amely kikötés minimális kamatlábat határoz meg, amely alá nem csökkenhet a változó kamatláb (a továbbiakban: küszöbkikötés), valamint az e kikötés alapján az érintett fogyasztók által fizetett összegek visszatérítése iránt. A spanyol

⁵³ C-450/22. sz. ügy.

médiában három felhívás közzétételét követően 820 fogyasztó jelent meg egyénileg az alapeljárásban az ADICAE kérelmeinek támogatása érdekében.

Az eljárás során a legfelsőbb szinten eljáró Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) terjesztett elő előzetes döntéshozatali kérelmet a Bíróság előtt. A jogvita egyik központi kérdése volt, hogy a 93/13 irányelv⁵⁴ 4. cikkének (1) bekezdését és 7. cikkének (3) bekezdését úgy kell-e értelmezni, hogy azok lehetővé teszik a nemzeti bíróság számára valamely szerződési feltétel átlátható jellegének vizsgálatát az ugyanazon gazdasági ágazatba tartozó számos eladóval vagy szolgáltatóval szemben indított, igen nagyszámú szerződésre irányuló közérdekű kereset keretében.

A Bíróság korábbi ítélkezési gyakorlatában már vizsgált elvekre⁵⁵ és a 93/13 irányelv által létrehozott védelmi rendszer célkitűzéseire hivatkozással megállapította, hogy a fogyasztók az ezen irányelv által elismert jogait mind egyéni, mind közérdekű kereset útján érvényesíthetik.⁵⁶ A 93/13 irányelv 7. cikkének (2) bekezdésében előírt mechanizmus ugyanis lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy jogi szabályozással lehetővé tegyék fogyasztóvédelmi egyesületek által közérdekből jogsértés megszüntetése iránt indított keresetek előterjesztését típusszerződésekben (blanketta-szerződésekben) foglalt tisztességtelen feltételek tekintetében. Ez a jog a fogyasztót egyénileg megillető alanyi joggal párhuzamos, azaz többlet-jogosultságot ad a fogyasztó jogérvényesítéséhez,⁵⁷ azaz nem képezheti akadályát a közérdekű kereset megindításának⁵⁸ azzal, hogy a fogyasztók kétfajta igényérvényesítés közötti választási szabadságát sem sérthetik.⁵⁹ A Bíróság meghatározta az ilyen közérdekű keresetek megindításának eljárásjogi feltételeit is. Kifejtette, a 93/13 irányelv 7. cikkének (3) bekezdése értelmében az ilyen közérdekű keresetek elkülönítve vagy együttesen is előterjeszthetők az azonos gazdasági ágazathoz tartozó több olyan eladó-

⁵⁴ A Tanács 93/13/EGK irányelve. Gyakorlatára példa: SOMSSICH 2014; SIMON 2019a; SIMON 2019b; GOMBOS–LEHÓCZKI 2019.

⁵⁵ Lásd ebben az értelemben: C-381/14 és C-385/14. sz. ügy 21. pont.

⁵⁶ C-450/22. sz. ügy 25. pont.

⁵⁷ C-450/22. sz. ügy 26. pont.

⁵⁸ C-450/22. sz. ügy 30. pont.

⁵⁹ C-450/22. sz. ügy 32. pont.

val vagy szolgáltatóval vagy azok szervezeteivel szemben, amelyek azonos általános szerződési feltételeket vagy hasonló feltételeket használnak, vagy azok használatát javasolják.⁶⁰ Miután azonban eltérnek a céljai és joghatásai az egyéni és a közérdekű kereset útján érvényesíthető igényeknek,⁶¹ ezért pontosítani szükséges az elhatárolásukat és a közérdekű keresetekkel érvényesíthető igényekre vonatkozó feltételeket.⁶² Az egyéni keresetek esetén a fogyasztó és az érintett eladó vagy szolgáltató közötti konkrét ügyben esetlegesen fennálló egyenlőtlen helyzet kiküszöbölése a nemzeti bíróság pozitív beavatkozását követeli meg,⁶³ a bíróságnak az előterjesztett kereset alapján a konkrét szerződésben ténylegesen alkalmazott kikötések alapján kell állást foglalnia a valamely szerződéses feltétel tisztességtelen jellegéről. Ezzel szemben a közérdekű eljárásokat akkor is kezdeményezni lehet, ha azokat a kikötéseket, amelyek alkalmazásának megtiltását kérték, meghatározott szerződésekben nem használták. Ennek a különbségnek az az oka, hogy a fogyasztóvédelem tekintetében jogos érdekekkel rendelkező személyek vagy szervezetek által indított, jogsértő magatartás abbahagyására való kötelezés iránti eljárások elsősorban prevenciós jellegűek és elretentésre irányuló céljuk van, valamint bármely konkrét egyéni jogvitától függetlenek.⁶⁴ A Bíróság ítéletében felhívta a figyelmet arra, hogy az egyéni és közérdekű keresetek közötti kapcsolatokat szabályozó eljárási eszközök harmonizációjának hiányában mind a magánérdekű, mind a közérdekű keresetekre vonatkozó szabályok megállapítása az eljárási autonómia elve alapján az egyes tagállamok belső jogrendjébe tartozik, azzal a feltétellel azonban, hogy e szabályok nem lehetnek kedvezőtlenebbek a hasonló jellegű belső jogi esetekre vonatkozókhöz képest (az egyenértékűség elve), és nem tehetik gyakorlatilag lehetetlenné vagy rendkívül nehézé az uniós jog által

⁶⁰ C-450/22. sz. ügy 27. pont.

⁶¹ Lásd ebben az értelemben: C-381/14 és C-385/14. sz. ügy 30. pont.

⁶² C-450/22. sz. ügy 28. pont.

⁶³ C-450/22. sz. ügy 29. pont; továbbá lásd ebben az értelemben: C-381/14 és C-385/14. sz. ügy 21–24. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

⁶⁴ C-450/22. sz. ügy 31. pont, továbbá lásd ebben az értelemben: C-381/14 és C-385/14. sz. ügy 29. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

a fogyasztóvédelmi szervezetekre ruházott jogok gyakorlását (a tényleges érvényesülés elve).⁶⁵

A Bíróság által jellegadóként meghatározott eljárásjogi előfeltétel, hogy a közérdekű kereset annyiban minősülhet olyan megfelelő bírósági mechanizmusnak, amennyiben e kereset számos olyan eladóval vagy szolgáltatóval szemben irányul, akik hosszú időn keresztül számos ilyen típusú szerződést kötöttek.⁶⁶ A konkrét ügyben a Bíróság ez alapján a jelzőlog-fedezetű kölcsöszerződésekben szereplő küszöbikötés átlátható jellegének vizsgálatára lehetőséget látott. Az átláthatóság fogalmát illetően emlékeztetett arra, hogy – függetlenül attól, hogy magánérdekű vagy közérdekű igényérvényesítésről van szó⁶⁷ – a szerződéses kikötések átláthatóságának követelménye a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott kikötések megfogalmazására alkalmazandó általános szabálynak minősül, a fogyasztónak ajánlott feltétel akkor átlátható, ha világos és érthető.⁶⁸ Az átláthatóság vizsgálatának szempontrendszeré tehát azonos,⁶⁹ azaz az egyéni keresetekből eredő és az átláthatóság követelményére vonatkozó ítélkezési gyakorlat átültethető a közérdekű keresetekre. Fontos eljárásjogi feltétel azonban, hogy a több eladóval vagy szolgáltatóval szemben indított közérdekű kereset egyfelől azonos gazdasági ágazatban működő olyan eladók vagy szolgáltatók ellen irányuljon, akik, illetve amelyek azonos általános szerződési feltételeket vagy hasonló feltételeket használnak, vagy azok használatát javasolják.⁷⁰ Eljárás-

⁶⁵ C-450/22. sz. ügy 32. pont, továbbá lásd ebben az értelemben: C-381/14 és C-385/14. sz. ügy 32. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

⁶⁶ C-450/22. sz. ügy 33. pont.

⁶⁷ C-450/22. sz. ügy 35. pont.

⁶⁸ C-450/22. sz. ügy 34. pont.

⁶⁹ Az átláthatóság követelménye nemcsak azt írja elő, hogy a szerződéses kikötés alaki és nyelvtani szempontból érthető legyen az érintett fogyasztó számára, hanem azt is lehetővé kell tennie, hogy a szokásosan tájékozott, észszerűen figyelmes és körültekintő, átlagos fogyasztó megértse e szerződési feltétel konkrét működését, és így pontos és érthető kritériumok alapján felmérje az ilyen feltételnek a pénzügyi kötelezettségeire gyakorolt, potenciálisan jelentős gazdasági következményeit (lásd ebben az értelemben: C-776/19–C-782/19. sz. ügy 64. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

⁷⁰ C-450/22. sz. ügy 38. pont.

jogi feltétel az is, hogy a közérdekű kereset keretében elvégzendő vizsgálat azonban jellegénél fogva nem vonatkozhat a csak az egyedi helyzetekre jellemző körülményekre, hanem az eladók vagy szolgáltatók szabványosított gyakorlatai vizsgálhatók.⁷¹

A közérdekű kereset keretében eljáró tagállami bíróságnak a több szolgáltató által alkalmazott azonos vagy hasonló szerződéses kikötés átlátható jellegének értékelése során az érintett szerződések tárgyát képező áruk vagy szolgáltatások jellege alapján kell megvizsgálnia, hogy a szokásosan tájékozott, észszerűen figyelmes és körültekintő, átlagos fogyasztó a szerződés megkötésének időpontjában képes-e megérteni e kikötés működését, és értékelni annak esetlegesen jelentős gazdasági következményeit. E célból e bíróságnak figyelembe kell vennie az egyes érintett eladók vagy szolgáltatók által folytatott valamennyi általános szerződéses és szerződéskötést megelőző gyakorlatot, amelyek között szerepel többek között az említett kikötés megfogalmazása és annak az egyes eladók vagy szolgáltatók által alkalmazott mintaszerződésekben (blankettaszerződésekben általános szerződési feltételekben) való elhelyezése, a közérdekű keresettel érintett szerződéstípusok online vagy offline reklámozása, a fogyasztóknak címzett általános szerződéskötést megelőző ajánlatok elektronikus vagy fizikai alapon való terjesztése, valamint minden olyan egyéb körülményt, amelyet az említett bíróság relevánsnak ítél ahhoz, hogy az egyes alpereseket illetően gyakorolja felülvizsgálati jogkörét.

A Bíróság állást foglalt arról is, hogy az ügy bonyolultsága, az alperesek rendkívül nagy száma, a hosszú időn keresztül kötött szerződések és az érintett kikötések számos eltérő megfogalmazása nem akadályozza annak, hogy a tagállami bíróság közérdekű perben vizsgálja a kikötések átlátható jellegét, ugyanakkor a több eladóval vagy szolgáltatóval szembeni közérdekű kereset indításának két fő eljárési feltétele az, hogy a kereset csak azonos gazdasági ágazathoz tartozó eladók vagy szolgáltatók ellen irányulhat, másrészt szükséges, hogy ez utóbbiak azonos általános szerződési feltételeket vagy hasonló feltételeket használjanak, vagy azok használatát javasolják.⁷²

⁷¹ C-450/22. sz. ügy 39. pont.

⁷² C-450/22. sz. ügy 42. pont.

ÖSSZEGZÉS: A JOGÉRVÉNYESÍTÉS KIHÍVÁSAI

A Bíróság legújabb ítélezési gyakorlata alapján bemutatott jogesetekből jól látszik, hogy az adott jogterületeken a fenntarthatósági szempont és a digitalizáció a jogok és szabadságok döntő tényezőjévé vált, lehetővé teszi a polgárok számára, hogy túllépjenek bizonyos fizikai, szociális, területi korlátokon, és új lehetőségek nyíltak meg a munkavállalás, a tanulás, a kereskedelem, a vállalkozási tevékenység terén. Nemcsak magánérdekű, hanem közérdekű jogérvényesítést is támogat az ítélezési gyakorlat. A gyors összeköttetést biztosító digitális infrastruktúrák, platformok új lehetőségeket teremtettek a négy alapszabadság 21. századi érvényesülésében,⁷³ a digitális belső piac megteremtésében, továbbá természeti és társadalmi környezetünk fenntartásában is. A digitális terünk sebezhetősége, a kritikus, gyakran nem uniós alapú technológiáktól, technológiai vállalatától való függés miatt fontos, hogy alapjogainkat és a digitális belső piacot garanciák védjék, épüljön ki egy hozzáférhető és biztonságos, szolgáltatások széles skálájával rendelkező digitális tér annak érdekében, hogy a digitális környezetben rejlő lehetőségeket, a digitális transzformációt minél nagyobb mértékben kihasználhassuk.

Ezért ezekhez a jelenségekhez a hatékony jogérvényesítés⁷⁴ eszköztárának is alkalmazkodnia kell. A joghoz, alapjogokhoz való diszkriminációmentes, egyenlő és magánjogi, valamint közjogi igényérvényesítés útján való hozzáférés biztosításának a fenntarthatóság és a digitális belső piac területén is főszerep jut. Különösen fontos az információkkal való megfelelő rendelkezés és tájékozottság, a tájékozott döntéshozatal, a felhasználói, fogyasztói tudatosság az ügyletkötések során. Különösen az igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférés biztosítása érdekében szükséges a jogérvényesítést megfelelően lehetővé tevő jogalkalmazási és jogértelmezési tevékenység, ami az eljárás megindítását akadályozó doktrínák és perelőfeltételek bírósági gyakorlatban való újragondolását is igényli. A polgárok személyes adatok

⁷³ Lásd KOLTAY–SZIKORA–LAPSÁNSZKY 2024.

⁷⁴ Ebbe beletartozik az online vitarendezés több bíróságon kívüli változata is, amire most terjedelmi okok miatt nem tértem ki. Ennek szabályairól lásd például GOMBOS–SELNICEAN 2023.

feletti, digitális környezetben történő rendelkezésének megerősítése sem periferikus kísérőjelensége a 21. századi változásoknak, hanem a személyes adatok védelmére vonatkozó rendszernek a digitális piacokra való kiterjesztése és egyben modernizálása elismert cél. A magas szintű adatvédelem – a jogalkalmazás eddigi tapasztalatai alapján – összekapcsolható az online piacokba és szolgáltatásokba vetett bizalom növelésével, ami lehetővé teszi a digitális gazdaságban rejlő lehetőségek kiaknázását, és egy új szemléletű jogalkalmazással megerősödhet az adatvédelem egységes piaci dimenziója is.

Azt is el kell ismerni, hogy a digitális belső piac nemcsak előnyökkel jár, hanem annak vannak kifejezetten az alapjogainkra hátrányos elemei is. Az online kereskedelemben könnyebben hozzáférhetőek olyan áruk, amelyeket ellenőrizetlenül, esetleg illegálisan forgalmaznak, és az online nyújtott szolgáltatások igénybevétele esetén a mesterségesintelligencia-alapú algoritmikus manipulációk, a profilozás, a fogyasztói döntések befolyásolása és az információátadás viharos sebessége miatt a nem tájékozott döntéshozatal vagy éppen a szolgáltató részéről adott tudatos félretájékoztatás alapján hozott fals eredményű fogyasztói döntés is gyakori jelenség. A digitális alapjogaink átalakulásával fel kellett vennie a lépést egyrészt a jogalkotásnak, mert az offline térhez képest részben eltérő módszerű játékszabályokra van szükség, továbbá ez indukálta egy új szemléletű jogalkalmazás kialakulását is, mert csak az új feltételekre reagáló jogalkalmazói gyakorlatokkal érhető el a hatékony jogérvényesítés.

A fenntartható és digitális egységes piacra vonatkozó szabályok eddigi joggyakorlatából már látszik az a tendencia, hogy az interneten folytatott ügyletek terén a nemzeti akadályok lebontására tett erőfeszítések⁷⁵ számos eredményt hoztak. A fogyasztói tudatosság növelése érdekében történt lépések és a Bíróság eddigi esetjoga alapján arra is következtethetünk, hogy a jogérvényesítési szempontok erősödésével elindultunk a valóságos digitális egységes fogyasztói piac megteremtésének útján.⁷⁶

⁷⁵ Például a digitális egységes piacra vonatkozó stratégia, a Bizottság elnöke által Európa számára készített, 2019–2024-ig szóló program.

⁷⁶ Lásd részletesebben GOMBOS 2023.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANGYAL Zoltán (2020): Úton a digitális egységes piac felé. *Miskolci Jogi Szemle*, 15(3), különszám, 5–13.
- BÁNDI Gyula (2013a): *A fenntarthatóság értelmezésének egyes jogi szempontjai*. MTA doktori értekezés. Online: http://real-d.mtak.hu/651/7/dc_618_12_doktori_mu.pdf
- BÁNDI Gyula (2013b): A környezethez való jog értelmezése a fenntartható fejlődési stratégia és az Alaptörvény fényében. *Acta Humana*, 1(1), 67–92.
- BECKERMAN, Wilfred (1994): Sustainable Development: Is it a Useful Concept? *Environmental Values*, 3(3), 191–209. Online: <https://doi.org/10.3197/096327194776679700>
- BOSELMMANN, Klaus (2017): *The Principle of Sustainability: Transforming Law and Governance*. 2. kiadás. New York: Routledge.
- BROWN, Lester R. (1981): *Building a Sustainable Society*. New York: W.W. Norton & Company, Inc. Online: http://sustainability.psu.edu/fieldguide/wp-content/uploads/2015/08/brown_building-a-sustainable-society.pdf
- BULLA Miklós (2012): A fenntarthatóság fogalmának értelmezése – reziliens alkalmazkodás. In TURCHANY, Guy (szerk.): *A fenntartható fejlődés holisztikus megközelítése*. Budapest: Magyar Professzorok Nemzetközi Szövetsége, 71–91.
- CARLOWITZ, Hans Carl von: (1713): *Sylvicultura oeconomica, oder haußwirthliche Nachricht und Naturmäßige Anweisung zur wilden Baum-Zucht* (*Sylvicultura Oeconomica* or the Instructions for Wild Tree Cultivation). Leipzig: Braun.
- CARSON, Rachel (1962): *Silent Spring*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- CARSON, Rachel (2007): *Néma tavasz*. Ford. Makovecz Benjamin. Budapest: Katalizátor Kiadó.
- DARVAY Sarolta – NEMCSÓK János – FERENCZY Áron (2016): Fenntartható fejlődés. *Polgári Szemle*, 12(4–6), 88–104. Online: <https://polgariszemle.hu/archivum/133-2016-december-12-efolyam-4-6-szam/kozpenzugyek-gazdasagpolitika-fenntarthato-fejlodes/838-fenntarthato-fejlodes>
- DEMPSEY, Nicola – BRAMLEY, Glen – POWER, Sinéad – BROWN, Caroline (2011): The Social Dimension of Sustainable Development: Defining Urban Social Sustainability. *Sustainable Development*, 19(5), 289–300. Online: <https://doi.org/10.1002/sd.417>
- DINE LIGHT, Karl de – FOLLAND, Anna (2019): Defining „Social Sustainability”: Towards a Sustainable Solution to the Conceptual Confusion. *Etikk i praksis – Nordic Journal of Applied Ethics*, 13(2), 21–39. Online: <https://doi.org/10.5324/eip.v13i2.2913>
- GOLUB, Aaron – MAHONEY, Maren – HARLOW, John (2011): Sustainability and Intergenerational Equity: Do Past Injustices Matter? *Sustainability Science*, 8(2), 269–277. Online: <https://doi.org/10.1007/s11625-013-0201-0>

- GOMBOS Katalin (2022): *Az európai jog 21. századi kihívásai*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó.
- GOMBOS Katalin (2023): Digital Services Act és a Digital Markets Act várható kihívásai a jogalkalmazásban. In *Medias Res*, 12(2), 92–119. Online: <https://doi.org/10.59851/imr.12.2.5>
- GOMBOS Katalin (2024): Az uniós fogyasztóvédelmi jog modernizációja. *Jogtudományi Közlöny*, 79(6), 305–312. Online: <https://doi.org/10.59851/jk.79.06.4>
- GOMBOS Katalin – LEHÓCZKI Balázs (2019): A tisztességtelen szerződési feltételek eltávolítása a magyarországi devizaalapú hitelszerződésekből. *Jogtudományi Közlöny*, 74(11), 434–444. Online: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/3050667>
- GOMBOS Katalin – SELNICEAN László (2023): A fogyasztói jogérvényesítés lehetőségei az online térben. *Forum: Acta Juridica Et Politica*, 13(2), 49–57. Online: https://acta.bibl.u-szeged.hu/84491/1/juridpol_forum_013_002_049-057.pdf
- GOMBOS Katalin – SZIEBIG Orsolya Johanna (2021): *Az európai uniós környezetvédelmi szabályozás legújabb irányai*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó.
- GRUDLER, Clara (2023): Protection des consommateurs: Droit de rétractation. *Europe*, n° 12 Décembre, Comm. 444.
- GRUDLER, Clara (2024): Données personnelles: responsables du traitement. *Europe*, n° 5 Mai, 27–28.
- KOLTAY András – LAPSÁNSZKY András – SZIKORA Tamás – TÓTH András (2024a): *DSA rendelet nagykommentár*. Budapest: Wolters Kluwer.
- KOLTAY András – LAPSÁNSZKY András – TÓTH András (2024b): *DMA rendelet nagykommentár*. Budapest: Wolters Kluwer.
- KOLTAY András – SZIKORA Tamás – LAPSÁNSZKY András (2024): *A vadnyugat vége? Tanulmányok az Európai Unió platformszabályozásáról*. Budapest: ORAC.
- KOZÁK Kornélia (2022): Fogyasztóvédelem. In ÖRDÖGH Tibor (szerk.): *Az Európai Unió szakpolitikai rendszere*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 217–230.
- MCKENZIE, Stephen (2004): *Social Sustainability: Towards Some Definitions*. Hawke Research Institute Working Paper Series No 27. Magill, Hawke Research Institute University of South Australia.
- MEADOWS, Donella H. – MEADOWS, Dennis L. – RANDERS, Jørgen – BEHRENS III. William W. (1972): *The Limits of Growth*. New York: Potomac Associates – Universe Books.
- ORBÁN Endre (2024): A légi utasok jogai az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatában. In GOMBOS Katalin (szerk.): *A fogyasztóvédelem aktuális kihívásai*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 53–75.
- PELLE Anita (2023): *Platformgazdaság, digitális piacok és az EU verseny- és piacsabályozása*. Kézirat a Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Tudományos Tanács 2023. június 15-i ülésére. Online: <https://mta.hu/data/dokumentumok/>

- egyeb_dokumentumok/2023/Pelle_Anita_el%C5%91ad%C3%A1sa_a_VTT_j%C3%BAniusi_%C3%BCl%C3%A9s%C3%A9n.pdf
- RANÇON, Élodie (2024): CJUE: clarification du régime de la vente aux enchères de données personnelles à des fins publicitaires. *Dalloz IP / IT*, n° 5, 246–248.
- SIMON Károly László (2019a): A tisztességtelen szerződési feltételek vizsgálatának hazai bírói gyakorlata a devizahiteles perekben. *Európai Tükör*, 22(3), 59–78. Online: <https://doi.org/10.32559/et.2019.3.5>
- SIMON Károly László (2019b): Az árfolyamkockázatról szóló tájékoztatás hibái és jogkövetkezményei. *Jogtudományi Közöny*, 74(12), 489–496. Online: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/9695907>
- SOMSIK Réka (2014): Az Európai Bíróság ítélete a fogyasztókkal kötött szerződéseken alkalmazott tisztességtelen feltételekről: A tisztességtelenségi vizsgálat terjedelme. *Jogesetek Magyarázata*, 5(4), 73–83.
- STRIHÓ Krisztina – SZEGEDI László (2023): A digitális egységes piac kezdeti lépései. Egységes uniós szabályozás eltérő tagállami végrehajtása? *Pro Publico Bono*, 11(4), 127–147. Online: <https://doi.org/10.32575/ppb.2023.4.7>
- SZEGEDI László – SZIRBIK Miklós (2022): Belső (egységes) piac. In ÖRDÖGH Tibor (szerk.): *Az Európai Unió szakpolitikai rendszere*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 107–123.
- SZLÁVIK János (2013): *Fenntartható gazdálkodás*. Budapest: CompLex Kiadó.
- The Declaration of World's Scientific Academies (2000): *IAP Statement on Transition to Sustainability*. Online: <https://www.interacademies.org/statement/iap-statement-transition-sustainability>
- UNESCO [é. n.]: *Education for sustainable development*. Online: <https://en.unesco.org/themes/education-sustainable-development/what-is-esd/sd>

Jogi források és a Bíróság ítéletei

- A digitális egységes piacra vonatkozó stratégia [COM(2015) 0192], a Bizottság elnöke által Európa számára készített, 2019–2024-ig szóló program [Ambiciózusabb Unió. Programom Európa számára: Politikai iránymutatás a hivatalba lépő következő Európai Bizottság számára (2019–2024)]
- A Tanács 93/13/EGK irányelve (1993. április 5.) a fogyasztókkal kötött szerződéseken alkalmazott tisztességtelen feltételekről
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg)

- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/1925 rendelete (2022. szeptember 14.) a digitális ágazat vonatkozásában a versengő és tisztességes piacokról, valamint az (EU) 2019/1937 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (digitális piacokról szóló jogszabály) (EGT-vonatkozású szöveg)
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2065 rendelete (2022. október 19.) a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg)
- Az Európai Parlament és a Tanács 2010/75/EU irányelve (2010. november 24.) az ipari kibocsátásokról (a környezetszennyezés integrált megelőzése és csökkentése) (át-dolgozás) (EGT-vonatkozású szöveg)
- Európai Bizottság (2015): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Európai digitális egységes piaci stratégia.* COM(2015) 192 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015DC0192>
- Európai Bizottság (2017): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A digitális egységes piaci stratégia végrehajtásának féligéves értékelése. Összekapcsolt digitális egységes piac mindenki számára.* SWD(2017) 155 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=COM:2017:228:FIN>
- C-148/23. sz. Gestore dei Servizi Energetici ügyben 2024. június 27-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2024:555
- C-626/22. sz. Ilva és társai ügyben 2024. június 25-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2024:542
- C-604/22. sz. IAB Europe ügyben 2024. március 7-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2024:214
- C-565/22. sz. Verein für Konsumenteninformation ügyben 2023. október 5-én hozott ítélet ECLI:EU:C:2023:735
- C-450/22. sz. Caixabank és társai (Contrôle de transparence dans l'action collective) ügyben 2024. július 4-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2024:577
- C-182/22. és C-189/22. sz. Scalable Capital egyesített ügyekben 2024. június 20-án hozott ítélet, ECLI:EU:C:2024:531
- C-383/21 és C-384/21. sz. Sambre & Biesme és Commune de Farciennes ügyben 2022. december 22-én hozott ítélet ECLI:EU:C:2022:1022
- C-249/21. sz. Fuhrmann-2 ügyben 2022. április 7-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2022:269
- C-776/19–C-782/19. sz. BNP Paribas Personal Finance egyesített ügyekben 2021. június 10-én hozott ítélet, EU:C:2021:470
- C-486/18. sz. RE kontra Praxair MRC ügyben 2019. május 8-án hozott ítélet, ECLI:EU:C:2019:379
- C-381/14 és C-385/14. sz. Sales Sinués és Drame Ba egyesített ügyekben 2016. április 14-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2016:252
- C-322/14. sz. Jaouad El Majdoub ügyben 2015. május 21-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2015:334